

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-2-1>

УДК [338.45:7]:332.146.2

JEL D49, L82, Z10

С. А. Давимука

доктор економічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу регіональної фінансової політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

e-mail: davymuka.s@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4840-2100>

Л. І. Федулова

доктор економічних наук, професор, завідувач центру досліджень економічної політики інституту експертних та наукових досліджень Національної академії державного управління при Президентові України, м. Київ

e-mail: fedulova2010@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0704-5696>

АРТРИНОК В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ ТА РЕГІОНІВ

Визначено роль мистецтва в умовах глобалізації та розкрито сутність артринку як суб'єкта економічної системи, що впливає на якість формування цінностей людини та суспільства. Охарактеризовано сучасні особливості і тенденції розвитку артринку в світі та в Україні. На основі констатації наявності художнього потенціалу обґрунтовано необхідність формування мистецького простору на регіональному рівні через механізми розвитку творчих індустрій та стимулювання творчої активності й розбудови сучасної артінфраструктури. Розроблено пропозиції щодо необхідності реалізації регіональної політики у контексті підтримки розвитку творчого підприємництва і розбудови артринку.

Ключові слова: мистецтво, артринок, тенденції, творчі індустрії, регіональна політика.

Davymuka S., Fedulova L. ART-MARKET IN THE ECONOMIC SYSTEM OF A STATE AND ITS REGIONS

From the viewpoint of economic theory, art becomes a rightful economic entity in market relations through the forming of the artistic market (market of art, art-market), where aesthetical and commercial values interact and make the ground for the perception of the artwork as a good and forming of respective economic behavior principles. The art-market still remains to be at the emerging stage in conditions of Ukrainian reality. Yet the lack of modern understanding of the role the art plays in the economic development of the state and cultural and artistic policy adequate to civilizational challenges prevent our country from taking a decent place in the western world. The paper defines the role of art in conditions of globalization as a specific type of spiritual-practical understanding of reality, which in its artistic-descriptive form provides for the perception of the world integrally in the context of aesthetics and emotions, strengthening human values and helping deeper and brighter understanding of the nature and importance of processes at certain historical stages of human development. Current features and trends of art-market development in the world and in Ukraine are characterized, including the special relationship to globalization processes and civilization development, enthusiasm over artwork and passion to purchase of modern art-products as an investment capital; modernization of traditional functions of artistic institutions and new role of mediators; lack of clear price policy and the impossibility of pricing control; virtualization of art-market under the impact of modern information-telecommunication technologies, etc. The art-market as an objective reality of nowadays is substantiated to be included in modernized market processes based on the partnership of artists and businesses. In this context, the artwork market should be considered as an aesthetic-practical system, in which activity in the art industry is of commercial nature, which requires the activation of innovative marketing instruments.

Keywords: art, art-market, trends, creative industries, regional policy.

Постановка проблеми. Під впливом глобалізації сьогодні відбуваються трансформаційні процеси в усіх сферах життєдіяльності людини та розвитку суспільства. Особливо яскраво проявляються глобалізаційні впливи на різні явища та інституції, пов'язані зі сферою культури та її складовою – мистецтва як особливого виду духовно-практичного усвідомлення дійсності, яке в художньо-образній формі дає змогу сприймати картину світу цілісно в контексті естетичності та емоційності, посилюючи цінності людини. З позицій економічної теорії, в умовах ринкових відносин мистецтво стає

повноправним суб'єктом економічної діяльності через формування художнього ринку (ринку мистецтва, артринку), на якому відбувається взаємозв'язок естетичних і комерційних цінностей, що є основою для сприйняття витворів мистецтва як товару та формування відповідних принципів економічної поведінки.

Процеси, що активно відбуваються в цій сфері, надають вивченню артринку особливої актуальності: він став об'єктом дослідження багатьох гуманітарних наук – історії, філософії, соціології, психології, культурології, мистецтвознавства. Не стала винятком

і економіка. Зокрема, економічна теорія вивчає товарний обіг предметів мистецтва й основну увагу приділяє створенню способів матеріального оцінювання символічних благ – ринковому виміру культурної цінності, виявленню чинників, що впливають на ціну твору, розробленню інвестиційних проєктів та ін. В умовах української дійсності артринк дотепер знаходиться на стадії становлення, його потенціал досить потужний, зокрема і в регіональному просторі, проте відсутність сучасного розуміння ролі мистецтва в економічному розвитку держави, а також адекватної цивілізаційним викликам політики у сфері культури та мистецтва не дозволяє нашій державі зайняти достойне місце в західному світі.

Аналіз останніх досліджень. Науково-методологічною основою досліджень артринку та економіки мистецтва вважаються класичні роботи зарубіжних авторів: В. Беняміна [1], Д. Тросбі [2], У. Баумоля [3], П. Бурдьє. Останній, зокрема, констатує, що історія розвитку артринку може бути зрозуміла і як «історія змін функцій інституцій стосовно виробництва символічної продукції і самої структури цієї продукції» [4]. Серед українських дослідників заслуговують на увагу наукові розробки Н. В. Павліченко [5], Т. В. Момот і Д. Т. Момот [6], Ю. В. Мельник [7], С. С. Русакова [8]. Однак артринк є настільки багатофункціональним і динамічним явищем, що вимагає системних досліджень з різних ракурсів і підходів, зокрема регіонального.

Метою статті є розкриття сутності артринку як економічного суб'єкта та визначення сучасних особливостей і тенденцій його розвитку в світі та Україні, а також обґрунтування необхідності формування мистецького простору на регіональному рівні через механізми розвитку творчих індустрій та розроблення пропозицій щодо необхідності реалізації регіональної політики у контексті підтримки розвитку творчого підприємництва і розбудови артринку.

Основні результати дослідження. З часу становлення України як незалежної держави активно розвиваються різні художні течії в мистецтві, започатковані як на розкритті й подальшому розвитку національних шкіл, що формувалися в період «спільної радянської історії», так і на врахуванні тенденцій та принципів західного художнього ринку. Динамічно створюється відповідна інфраструктура та активізуються сучасні інститути артбізнесу – дилери, артменеджери, колекціонери, експерти; відкриваються комерційні художні галереї тощо, тобто формується модель національного артринку.

Саме поняття «артринк» досить стабільно закріпилося в лексиконі сучасної культури та бізнесу. Цей інститут є системою, побудованою на зв'язках між творцями, посередниками і споживачами витворів мистецтва. Активне споживання мистецтва, в яке залучена велика кількість людей у всьому світі, перетворило артринк на глобальний інститут, що викликає постійну зацікавленість. Про це свідчать, наприклад, періодичні повідомлення про цінові рекорди та видатні артподії на майданчиках, що набули статусу провідних світових подій. Окрім того,

привертає увагу арттуризм, або подорожі за мистецтвом, що обов'язково включає відвідування знакових артринкових подій – відомих ярмарків і бієнале. Все більша кількість банків відкриває та підтримує напрям з інвестування у витвори мистецтва.

З точки зору ринкової економіки, досить повно сучасну сферу мистецтва (артсферу / артіндустрію / артбізнес) як комунікативно-інформаційну систему пропонує представити Т. Н. Сумінова у вигляді багатогранника з вершинами-елементами: текст / артпроєкт / артпродукт – автор / художник / майстер – посередник / артменеджер – реципієнт / глядач / покупець інформації, а основними суб'єктами економіки культури, зокрема артсфери, вважає державу, виробників / творців/«вільних художників» як фізичних осіб, що здійснюють індивідуальну трудову діяльність без утворення юридичної особи; інституціонально оформлені структури: організації / юридичні особи; художню критику; споживачів (індивідуальних і організованих); посередників (наприклад, продюсерські центри, майстерні, театральні агентства, біржі, ярмарки, спеціалізовані магазини, каси і т. ін.). Важлива роль відводиться організаціям сфери мистецтва, що вступають у економічні відносини зі споживачами, засновниками / уповноваженими органами державної влади і місцевого самоврядування, юридичними і фізичними особами, владними структурами (податковими інспекціями, комітетами з майна, земельними комітетами, органами казначейства тощо), спонсорами і благодійниками; іншими організаціями [9]. Тобто артринк, як і будь-який інший ринок, має всі ознаки суб'єкта економічної діяльності та є складовою економічної системи держави / регіону, проте наділений особливостями становлення, функціонування та впливу на економіку й дозволяє визначити характерні для сьогодення тенденції розвитку. А. Н. Сухарєв, наприклад, виокремлює такі характерні для цього феномену особливості: (1) глобалізація діяльності; (2) пристрасть до придбання новітньої артпродукції (витворів мистецтва категорії contemporary); (3) зміна традиційних функцій художніх інституцій і гіпертрофована роль посередників; (4) відсутність чіткої цінової політики і апріорна неможливість контролю рівня цін; (5) віртуалізація ринку [10].

На нашу думку, щоб глибоко зрозуміти сутність артринку та оцінити його внесок у соціально-економічну систему держави / регіону, потрібний системний підхід до дослідження з подальшим виробленням прогностичних моделей економічної поведінки, враховуючи особливості цього феномену та глобальні тенденції розвитку. Зазначене, серед іншого, дозволить науково обґрунтувати відповідні державні дії в регулюванні сфери культури та мистецтва, особливо в частині найбільш складного питання – механізму фінансування.

У цьому контексті як приклад для можливого формування бази аналітичної інформації, можна навести звіт «Допоміжний розрахунок мистецтва і культурної продукції» (ACPSA) [11], виданий Бюро економічного аналізу США і Національним фондом

мистецтв. Документ охоплює період 2013-2016 рр. і доводить, що мистецтво – це потужний інструмент американської економіки: реальний його внесок склав 674 млрд дол. США в 2013 р., 677 млрд дол. США в 2014 р., 710 млрд дол. в 2015 р. і 804 млрд дол. США в 2016 р., що становить 4% ВВП. Середньорічні темпи зростання у сфері культури і мистецтва в 2014-2016 рр. становили 4,2%, тоді як середні темпи зростання американської економіки оцінюються в 2,2%. У сфері мистецтва і культури працює більше 5 млн американців. Слід зазначити, що Звіт опублікували наступного дня після того, як адміністрація Д. Трампа оприлюднила поправки до проекту бюджету на 2020 р., що передбачав ліквідацію Національного фонду культури разом з іншими держустановами, зокрема Національним гуманітарним фондом. Основним аргументом на користь прийняття владою рішення про ліквідацію зазначених державних структур стала несуттєвість (на її переконання) ролі мистецтва в економічному зростанні країни. Знайома картина й для України.

Слід зазначити, що в деяких країнах також здійснюються спроби оцінити внесок мистецтва в національні економіки, хоча і не існує універсальної методики стосовно того, яким чином проводити розрахунки і які конкретно види економічної діяльності зараховувати до мистецтва. Так, згідно зі звітом Ради Англії у справах мистецтва за 2017 р., валова додана вартість ринкового сегмента мистецтва збільшувалася в середньому на 4,7% щорічно (у 2014-2015 рр.) і досягла 20,5 млрд дол. США в 2015 р. З них 10,6 млрд дол. США так зване «приватне мистецтво», 2,6 млрд дол. США – «неринкове мистецтво». Ураховуючи мультиплікатор впливу культурного сектору на економіку, загальний дохід від мистецтва можна оцінити у понад 30 млрд дол. В Австрії розділяють культуру і мистецтво як окремі статистичні категорії. Внесок культури в австрійську економіку склав 50 млрд дол. США (4% ВВП), мистецтва – 4,2 млрд дол. США (0,3%). Водночас урядові витрати на культуру і мистецтво склали 7 і 1,3 млрд дол. США відповідно. У 2014 р. Міністерство фінансів спільно з Міністерством культури Франції уперше спробувало встановити зв'язок між мистецтвом і економікою: не враховуючи внеску туризму, внесок мистецтва й культури становить 3,2% ВВП Франції (близько 78 млрд дол. США). Європейська комісія в секторальному звіті Culture Statistics 2016 edition за 2011-2014 рр. взагалі не вказує показник внеску мистецтва і культури в економіку ЄС, хоча й наводить декілька економічних показників: чисельність зайнятих у секторі (за підсумками 2014 р.) – 6,2 млн осіб (2,9% усіх зайнятих у 28 країнах-членах ЄС); кількість підприємств, що працюють в артіндустрії – 676,4 тис., їх загальний річний обіг – 300,4 млрд євро (на кінець 2013 р.) [12].

Звичайно, важливо також знати і глобальні тенденції розвитку артринку, що періодично оприлюднюються відомими експертними організаціями. Так, згідно зі звітом The Art Market 2020 від Art Basel & UBS [13], загальні продажі предметів мистецтва і антикваріату досягли в 2019 р.

64,1 млрд дол. США, що на 5% нижче від рівня 2019 р., але вище від рівня 2017 р.; кількість угод щодо предметів мистецтва зросла на 2% порівняно з 2018 р. і становила 40,5 млн проданих предметів мистецтва, що є найвищим показником за останнє десятиліття (табл. 1).

Таблиця 1

Сукупний обсяг продажів світового ринку мистецтва у 2009-2019 рр.

Рік	Обіг ринку, млн дол. США	Кількість угод, млн. од.
2009	39,511	31,0
2010	57,025	35,1
2011	64,550	36,8
2012	56,698	35,5
2013	63,287	36,5
2014	68,273	38,8
2015	63,751	38,1
2016	56,948	36,1
2017	63,683	39,0
2018	67,653	39,8
2019	64,123	40,5

Джерело: складено за [13].

Зокрема, обіг публічного ринку (аукціонні торги і приватні продажі аукціонних будинків, зокрема онлайн) в ціновому вираженні склав 42% загального обігу ринку мистецтва, що на 4% нижче за аналогічний показник 2018 р. Обіг непублічного ринку (дилери, галереї і спеціалізовані онлайн-майданчики) склав 58% загального обігу ринку. Три основні регіональні ринки – США, Велика Британія і Китай – у 2019 р., як і раніше, забезпечили більшу частину обсягу продажів у ціновому вираженні. Водночас їх частка знизилася на 2% порівняно з 2018 р. (з 84 до 82%). Ринок мистецтва США залишається найбільшим у світі: на нього припадає 44% обігу світового артринку, він зберігає лідируючу позицію впродовж останніх 50 років. Після двох років зростання ринок Великої Британії скоротився на 9% – до 12,7 млрд дол. США (20% обігу світового ринку мистецтва). У Китаї третій рік поспіль обсяги продажів у ціновому вираженні продовжили зменшуватися; так, у 2019 р. падіння склало 10% порівняно з 2018 р. (11,7 млрд дол. США). Проте Китай забезпечив 18% обігу світового артринку і зберіг третю позицію в складі основних гравців. Єдиним внутрішнім ринком, який поліпшив показники в 2019 р., стала Франція, збільшивши свою частку світових продажів з 6% до 7% (до 4,2 млрд дол. США).

Сьогодні, як і вся світова економіка, артринок змінюється. Через відмову від артярмарків і оголошення пандемії коронавірусу ринок мистецтва зазнає втрат. Американський журнал Art Handler розпочав дослідження серед працівників компаній артринку, щоб з'ясувати, як встиг вплинути на них карантин [14]. У першій частині опитування взяли участь 1027 осіб, серед яких: 19% представляють продавців предметів мистецтва (галереї, приватні дилери, аукціонні будинки, артконсультанти); 14% створюють предмети мистецтва (художники, дизайнери і співробітники супутніх виробництв); 9% працюють у багетових і пакувальних компаніях; 15% займаються логістикою предметів мистецтва (зберігання, транспортування); 14% представляють некомерційні структури (благодійні фонди і артцентри); 10% працюють у сфері освіти (коледжі, університети, онлайн-навчання); 19% працюють у публічних інституціях (музеї, бібліотеки і архіви). 85% респондентів працюють у США (з них 38% – у Нью-Йорку), 15% представляють міжнародний артринок. 27% опитаних отримують регулярну заробітну плату, по 35% працюють на умовах почасової оплати або є вільними працівниками (фрілансерами). Лише 3% учасників опитування були власниками бізнесів у артіндустрії. Основні цифри, які показало опитування Art Handler: 69% респондентів відчувають складнощі з оплатою оренди житла; 74% не мають оплачуваної відпустки; 64% не можуть займатися своєю роботою вдома. Окремі висновки дослідження торкалися фрілансерів як найбільш масової, але найменш захищеної групи найнятих працівників артринку: 90% вільних працівників не мають оплачуваної відпустки; 39% з них вже втратили 75% або більше доходу своєї сім'ї; 80% відчули складнощі з продовженням оренди житла або виплатою іпотеки (порівняно з 49% найнятих працівників); 81% фрілансерів не можуть працювати віддалено (тобто вимушені орендувати колективні офіси або студії). Серед прогнозів поліпшення ситуації і збереження артринку передбачається застосування сучасних технологій в мистецтві, передусім розробок у сфері дистанційного експонування, торгівлі, логістики і освіти, зокрема онлайн-ярмарки, виставки із застосуванням технологій віртуальної реальності, платіжні системи, логістичний трекінг та ін. Згідно зі звітом міжнародного дослідницького центру International Data Corporation, зростання витрат на продукцію світової ІТ-галузі через коронавірус сповільниться в 2020 р. до 4,3% (прогноз наприкінці 2019 р. – 5%), а ринок мистецтва є тією сферою, для якої розвиток технологій рівнозначний не лише успіху, але і виживанню окремих її сегментів [14].

Аналогічних досліджень в Україні ніхто не проводить, що суттєво впливає не лише на статус самого артринку, але й на темпи його розвитку, оскільки відсутність системної інформації не дозволяє не лише виробити адекватну державну стратегію розвитку культури і мистецтва, але й сповільнює процес інвестування у витвори мистецтва. Через ці та інші причини український артринок постійно характеризується нестійкістю і хвилеподібним

розвитком і, за оцінками експертів, досі перебуває на стадії формування. На ньому найширше представлені книги, посуд, меблі та живопис. Існують і вкрай негативні висновки: «... реалії такі – в Україні немає артринку. Цей процес ніяк не регулюється на законодавчому рівні, немає зрозумілих правил гри і єдиного реєстру робіт. Немає системної підтримки ані від держави, ані від меценатів. Завдяки розрізним зусиллям небайдужих є декілька системних програм підтримки молодих талантів, решта мають радше епізодичний характер. На жаль, у нашій країні мало хто зацікавлений вкладати в розвиток молодих художників» [15].

Узагальнення результатів дослідження свідчить, що в нашій країні існують специфічні проблеми: інфраструктура вітчизняного артринку недосконала, зважаючи на відсутність достатньої кількості салонів, галерей, аукціонів, аналітичних, консалтингових, фінансових, інвестиційних та інших організацій, що спеціалізуються на артбізнесі; художники є соціально незахищеною групою (вони не отримують необхідної підтримки від держави і здебільшого не готові самостійно орієнтуватися в артбізнесі). Спостерігається відсутність правових інструментів, що регулюють взаємовідносини учасників артринку, а отже, можна говорити про відсутність важливого стимулюючого чинника його розвитку. Практично на всіх стадіях просування товару маркетингові інструменти застосовуються українською мало, професійних експертів і оцінювачів предметів мистецтва в нашій країні мало, а залучення для проведення експертизи в інші регіони є неможливим або вкрай складним і дорогим заходом.

В Україні так і не створено стабільний середній клас, від якого багато в чому, як показує зарубіжна практика, залежить існування цивілізованого артринку. З досвіду функціонування світового артбізнесу можна зробити висновок, що саме люди середнього класу є основними покупцями предметів мистецтва і прагнуть придбати їх після того, як будуть задоволені їхні первинні потреби в житті, предметах тривалого користування. Окрім того, спостерігається недовіра споживачів до предметів мистецтва як альтернативи інвестиційним активам, що пояснюється як низькою поінформованістю про прибутковість артринку та основні аспекти капіталовкладень у мистецтво, так і відсутністю знань про сучасне мистецтво. Через нестабільність у соціально-економічному розвитку споживачі мистецтва як покупці не готові вкладати кошти в перспективні об'єкти творчості з тривалим періодом обіговості, а орієнтовані передусім на швидкий заробіток. Окрім того, стримуючим фактором для купівлі витворів мистецтва є усталена думка (не безпідставна не лише в Україні, але й в світовому товаристві), що артринок характеризується схильністю до різного виду махінацій, низькою прозорістю та сумнівною легітимністю угод.

Якщо розглядати просторово-організуючу функцію артринку, пов'язану з проектуванням естетично організованого (у декоративному, інтелектуальному, емоційному та інших аспектах) місця існування людей, насиченого зразками

породжених мистецтвом художньо-культурних цінностей, то все це робить мистецтво одним з найважливіших інструментів соціалізації життя в регіональному аспекті. Тому заслуговує на увагу така особливість України, як присутність унікальних просторів сучасного мистецтва і на заході країни, і на сході, і на півдні, і в центрі. Доки державна влада багато років збирається створити в Україні музей сучасного мистецтва національного масштабу, який акумулюватиме роботи найвидатніших українських митців сучасності, слід звернути увагу на існування прогресивних артмайданчиків України. Так, *Музей сучасного мистецтва України* – приватний музей, що включає майже 6000 творів українського живопису, графіки, скульптури та декоративно-прикладного мистецтва ХХ-ХХІ століть на трьох виставкових просторах. Нині це єдиний в Україні музей, де зберігаються твори багатьох представників різних мистецьких шкіл і напрямів усіх регіонів України від 1930-х років ХХ століття до сьогодення. Окремо можна побачити роботи Івана Марчука, Бориса Михайлова та Олександра Ройтбурда. Популярний *PinchukArtCentre* – заснований бізнесменом Віктором Пінчуком – артцентр у Києві є одним з найбільших і найдинамічніших приватних музеїв сучасного мистецтва в Центральній і Східній Європі й вважається міжнародним хабом сучасного мистецтва, що розвиває українську артсцену. Його програма виставок досліджує та презентує національну ідентичність у контексті світової культури. Він інвестує в майбутнє покоління, надаючи премії молодим художникам. *Центр сучасного мистецтва М17* – відкритий 2010 р. для підтримки сучасного українського мистецтва; сьогодні є одним з найпопулярніших виставкових майданчиків у Києві, що регулярно реалізує персональні, групові, кураторські проекти, освітні програми, організовує кіноперегляди, лекції і майстер-класи. *Галерея NT-Art*, яку в Одесі заснував 2007 р. колекціонер Анатолій Димчук на основі власної колекції, що налічує більш ніж 2000 першокласних творів живопису і графіки, починаючи з другої половини ХХ ст. до сьогодення. Зокрема, можна побачити добірку робіт одного із засновників українського постмодернізму Олександра Ройтбурда. *ВРЦСМ «Арт-Шик Галерея»* – регіональний центр сучасного мистецтва був створений в 2007 р. у Вінниці як простір для проведення виставок сучасного мистецтва і культурно-масових заходів, пов'язаних з музикою, літературою, театром, кіно і модними показами. З 2008 р. входить до Асоціації артгалерей України. *Музей сучасного мистецтва Корсаків* – один з найновіших музеїв сучасного українського мистецтва в Луцьку, позиціонує себе як місце, де зустрічаються люди, ідеї, мистецтво, щоб створювати майбутнє. Його фундаторами та натхненниками стала волинська родина меценатів Корсаків. Тут представлено понад 800 робіт близько сотні видатних митців ХХ-ХХІ століття: живопис, графіка, скульптура, інсталяція, відеоарт. Зокрема, в експозиції є роботи найуспішнішого сучасного українського художника та найдорожчого живописця України Анатолія Криволапа. Окрему експозицію присвячено

українському художнику-графіку Миколі Кумановському. Зараз музей запроваджує новий проєкт «Мистецький вікенд для всієї сім'ї»: позитивна та пізнавальна екскурсія від екскурсоводів, потім драйвовий квест і мистецький майстер-клас. *Галерея «Дзига»* – центр сучасного мистецтва, що більше двадцяти років позиціонує культуру Львова, презентує мистецтво нашого часу: інсталяції, нові медіа, перформанс, сучасний живопис, графіку, пластику та ін. Тут у фокусі постійної уваги знаходяться найбільш складні та актуальні напрями мистецтва, проводяться мистецькі фестивалі, лекції та майстер-класи, готуються презентації українських художників за кордоном, реалізуються мультидисциплінарні проекти та субкультурні практики. *Хмельницький обласний художній музей* – один з перших в Україні музеїв сучасного мистецтва, заснований на початку 1990-х років з акцентом саме на висвітлення напрямів сучасного українського художнього мистецтва. Завдяки цьому музей володіє багатьма яскравими його взірцями, серед яких роботи Івана Марчука, Андрія Антонюка, Опанаса Заливахи. *Чернігівський музей сучасного мистецтва «Пласт-Арт»* заснував заслужений діяч мистецтв України, художник-монументаліст Борис Дедов. Колекція нараховує понад 600 творів сучасного українського мистецтва. Серед них роботи художника-монументаліста Анатолія Гайдамаки, пейзажі Степана Федосевича, абстрактні роботи Петра Лебединця, Лариси Ключкіної, Леоніда Берната. *Харківська муніципальна галерея* з 1997 р. стала першою галереєю муніципального статусу в Україні та увійшла до Української асоціації артгалерей. У колекції представлені роботи Вагрича Бахчаняна, Бориса Косарева, Павла Макова та інших сучасних художників [16]. Зазначені суб'єкти можна вважати ядром формування сучасного артринку в регіональному вимірі за умови існування сучасного ринкового організаційно-економічного механізму його регулювання.

Заслуговує на увагу й інститут колекціонерів, який присутній у регіональному просторі артринку України, що суттєво впливає на його розвиток і багато в чому обумовлює стратегію ціноутворення на витвори мистецтва. Щобільше, «купуючи твір мистецтва, колекціонер допомагає митцю не розчаруватися у професії, залишитися в ній, знайти сили і матеріали для наступних робіт. В українських реаліях мова йде про банальне фізичне виживання художника. До того ж мистецтво не існує без глядача, взаємодії з ним, його споживання, що би про це не думали високочолі критики. Актом купівлі колекціонер благословляє твір і його автора» [17]. На думку експертів, на українському ринку, порівняно з іншими країнами, предмети колекціонування недооцінені на 100-200%.

Тема інвестування в мистецтво – це окреме дослідження. Зазначимо лише, що інвестувати лише в сегмент сучасного мистецтва – це ризиківана стратегія, що вимагає незначного періоду між придбанням й продажем, оскільки мода на сучасне мистецтво мінлива. Здебільшого ті, хто інвестують в мистецтво, для зниження ризиків диверсифікують

портфель, тобто купують предмети різних напрямів, країн і часу створення. Відповідно, у володінні артінвестора може знаходитись як модернізм, так і контемпорарі; як живопис, так і скульптура; як американське післявоєнне, так і африканське сучасне мистецтво. Слід звернути увагу, що сьогодні інститут артінвесторів в Україні все більше поширюється молодим поколінням, яке продовжує традиції колекціонування вже на сучасних ринкових принципах, притаманних західному артринку і бізнесу, де витвір мистецтва обов'язково розглядається як капітальний актив.

На українському ринку вартість картин починається від кількох сотень доларів, а картини, що представляють певну художню цінність, можна продавати по 800-1000 дол. США і вище. За відкритими інформаційними повідомленнями, в 2018 р. найдорожчими картинами були «Пейзаж» Анатолія Криволапа (6050 дол. США) і скульптури Єгора Зігури, продані на аукціоні Phillips: «Кора, що прокидається» (17 500 дол. США) і «Колос, що тримає світ» (8750 дол. США). У 2017 р. максимальні ціни на твори сучасних українських художників і скульпторів досягали: 20 000 дол. США («Колос, що прокидається», Єгор Зігура), 18 540 дол. США («Вода», Михайло Деяк), 13 240 дол. США («Портрет», Дмитро Грек), 10 120 дол. США («Килим обіцянок», Роман Мінін) і 9270 дол. США («Untitled», Анатолій Галицький) [18].

Незважаючи на існуючі оригінальні підходи до ціноутворення на витвори мистецтва, на думку експертів, більшість творів сьогодні купують, зважаючи на такі складові: (1) якісна (естетична) цінність, яку визначають сам художник, галерист, арткритик, музейний дослідник або ж колекціонер на свій смак; (2) репутаційна цінність (бренд), критеріями якої стають артпремії, конкурси художників, позитивні відгуки журналістів на виставках, співпраця з відомими і престижними інституціями; (3) ринкова вартість (ціна – у всьому світі з цим фактором у артринку є істотні складності. Характер формування ціни (часто на роботи молодого митця) складно передбачити: вона іноді залежить від раптового скандалу або ж від хибної логіки «велика ціна – великий художник» [18]. Утім, дослідження показують, що процес ціноутворення на витвори мистецтва – це окремий вид мистецтва, що започатковується як на традиційних для економічних процесів концепціях і стратегіях, так і на багатьох інших чинниках, які не мають безпосереднього відношення до законів ринку, а є наслідками дії психологічних і соціальних факторів, впливу модних течій, розвитку технологій.

Стратегічне завдання, яке ставлять перед собою представники культури і мистецтва – виведення та позиціонування України на міжнародному артринку, потребує серйозної фінансової підтримки. У світі є дві форми таких дій: державна (Китай, Індонезія) та приватна (Індія, Бразилія, країни Африки). Яким шляхом піде Україна – чи то держава замислиться над великою силою бренду країни через мистецтво, чи наші бізнесмени зберуть певний пул для цього проекту, потрібно вирішувати [19], оскільки втрачено багато часу. Серед підходів, на яких вже сьогодні потрібно акцентувати увагу – це посилення

інноваційної моделі управління процесом просування художньої продукції, враховуючи вимоги ринку. Створювати і просувати артцінності потрібно з активною участю потенційних споживачів продукції і шляхом впровадження наступальної стратегії просування (наприклад, соціальні мережі, спеціальні евені). Така стратегія властива інституціям з жорсткою конкуренцією на ринку витворів мистецтва, за потужної підтримки приватного сектору і держави.

Для найбільш ефективного сприйняття і відображення синтезу сфери мистецтва і сфери бізнесу на регіональному рівні логічним видається практична реалізація концепції «творчі індустрії», які є різновидами соціально-культурних артпрактик, у яких ключова складова – це творчість / креатив у частині реалізації актуальних художніх ідей. Досвід показує, що в українській дійсності творчі індустрії все більше сприймаються як галузь економіки, продукція якої сприяє появі робочих місць, додаткової вартості за допомогою генерації та використання результатів інтелектуальної діяльності. У просторі сучасної соціокультурної ситуації регіонів вже сьогодні є багато прикладів реалізації ідей проектними командами відповідно до принципів проектного менеджменту за обов'язкової підтримки міської влади, яка розуміє, що творчі індустрії важливі для розвитку регіональної економіки, оскільки дозволяють ідентифікувати та мобілізувати внутрішній творчий інтелектуальний ресурс у сфері мистецтва – творче підприємництво як важливий напрям державної / регіональної політики у сфері культури і мистецтва в частині реалізації соціально-економічного потенціалу територій, як драйвер посилення їхньої конкурентоспроможності.

Висновки. Сучасне мистецтво, відображаючи поточні суспільні події з усіма їхніми суперечностями, через свою комунікативно-інформаційну функцію є одним з найважливіших інструментів соціалізації суспільства, що дозволяє не лише викликати емоційні відчуття та поглибити сприйняття, але й закарбувати в пам'яті моменти відповідного історичного періоду. В умовах пошуку шляхів і механізмів розвитку національної / регіональної економіки сфера мистецтва як складова галузі культури не може бути ізольована від цього процесу. Артринок – це об'єктивна реальність сьогоднішнього дня, і мистецтво має бути включене в модернізаційні ринкові процеси, враховуючи, що саме бізнес може багато дати культурі і мистецтву (для художника – це, передусім, підвищення ринкової вартості його робіт, створення умов для його популяризації і затребуваності у публіки). Ринок витворів мистецтва потрібно розглядати як естетично-практичну систему, в якій діяльність у сфері мистецтва має комерційний характер, тому маркетингова інноваційна складова є одним з основних інструментів його функціонування.

У прагненні до розбудови артринку витворів мистецтва за європейськими стандартами потрібно сповідувати принципи цивілізаційної культури як загальної системи цінностей, що поєднує цілі його учасників у реалізації художнього процесу у взаємозв'язку з правовим, управлінським і підприємницьким механізмами. Особливо важливо враховувати потенціал артринку регіонів, який вже сьогодні реалізується через концепт творчих

індустрій та відповідну стратегію, вироблену державою та бізнесом, і може стати важливим каталізатором просторового розвитку.

Таким чином, найповніше і об'єктивне визначення тенденцій артринку, враховуючи його складність і багатогранність, можливе в руслі міждисциплінарного комплексного підходу, де регіональний чинник повинен мати місце – це напрям подальших досліджень.

Список використаних джерел.

1. Benjamin W. *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit*. Frankfurt/M.: Surkamp, 1963. 160 s.
2. Throsby D. *Economics and Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 208 p.
3. Baumol W. J., Bowen W. G. On the Performing Arts: The Anatomy of their Economic Problems. *The American Economic Review*. 1965. Vol. 55(2). Pp. 495-502.
4. Бурдые П. Рынок символической продукции. *Вопросы социологии*. 1993. № 1/2. С. 49-62.
5. Павліченко Н. В. Сучасний український арт-ринк: проблеми і рішення. *Магістеріум. Культурологія*: зб. 2015. Вип. 59. С. 57-61. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6910/Pavlichenko_Suchasnyi_ukrainskyi_art_rynok.pdf?sequence=1&isAllowed=y
6. Момот Т. В., Момот Д. Т. Інфраструктура ринку арт-індустрії: аналіз сучасної структури та функцій. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості*. 2018. № 2(4). С. 34-44.
7. Мельник Ю. В. Трансформація світового ринку творів мистецтва в умовах четвертої промислової революції. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 18. С. 49-56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-8>
8. Русаков С. С. Феномен арт-ринку як проблема сучасної культурології. *Культурологічна думка*: зб. наук. пр. 2019. № 16. С. 175-183.
9. Суминова Т. Н. Творческие индустрии как вариант организации коммуникативного информационного пространства сферы искусства. *Вестник Академии русского балета им. А. Я. Вагановой*. 2017. № 5(52). С. 95-103.
10. Сухарев А. Н. Арт-рынок: динамика и современное состояние. *Финансы и кредит*. 2013. № 45(573). С. 19-24.
11. The U. S. Arts and Cultural Production Satellite Account (1998-2016): A National Summary. *National Endowment for the Arts*: Website. URL: https://www.arts.gov/sites/default/files/BEA2019_Final_National_Summary_Report.pdf
12. Искусство и длинный доллар. Сколько Голливудов в ВВП США. *Экономика*: сайт. 15.07.2019. URL: <http://economica.com.ua/article/77741564.html>
13. The Art Market 2020. *Art Basel & UBS*, 2020. URL: https://d2u3kfw92fzu7.cloudfront.net/The_Art_Market_2020-1.pdf
14. Белькевич Д. Потери участников арт-рынка. Отчеты Art Handler/Art Basel & UBS. *ARTinvestment.RU*: сайт. URL: https://artinvestment.ru/invest/analytics/20191028_interview_list_part2_october_2019.html

15. Ковальова Ю. В. Україні немає арт-ринку. *HB*: сайт. 12.03.2020. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/experts/v-ukrajini-nemaye-rinku-mistectva-chomu-ce-nebezpechno-i-shcho-z-cim-roboti-50075309.html>
16. ТОП 10 музеїв сучасного мистецтва України. *Zruchno.Travel*: сайт. 2020. URL: <https://zruchno.travel/News/New/4926?lang=ua>
17. Когуляк Ю. Збираючи твори сучасного мистецтва, колекціонер допомагає художнику лишитися у професії. *HB*: сайт. 21.02.2018. URL: <https://nv.ua/ukr/style/blogs/chomu-varto-kupuvati-suchasne-mistectvo-bloh-kolektsionera-2453221.html>
18. Буцикіна Є. Ціна мистецтва: як молодому художнику заробити на власних творах. Яким чином працює український та світовий ринок мистецтва. *Mind*: сайт. 2.07.2019. URL: <https://mind.ua/openmind/20199188-cina-mistectva-yak-molodomu-hudozhniku-zarobiti-na-vlasnih-tvorah>
19. Денис Белькевич: «До кар'єрної кризи художника можуть призвести навіть незначні деталі». *In-Art*: сайт. 14.04.2020. URL: <http://beinart.com/post/view/1328>

References

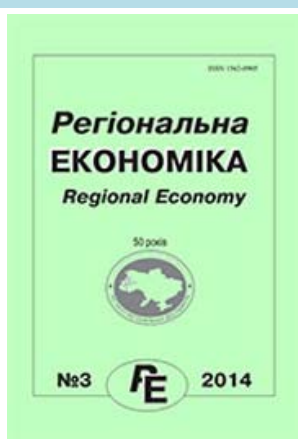
1. Benjamin, W. (1963). *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit [Artwork in the age of its technical reproducibility]*. Frankfurt/M.: Surkamp. [in German].
2. Throsby, D. (2001). *Economics and Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Baumol, W. J., & Bowen, W. G. (1965). On the Performing Arts: The Anatomy of their Economic Problems. *The American Economic Review*, 55(2), 495-502.
4. Burdye, P. (1993). Rynok simvolicheskoy produktsii [Symbolic products market]. *Voprosy sotsiologii – Sociology Issues*, 1/2, 49-62. [in Russian].
5. Pavlichenko, N. V. (2015). Suchasnyy ukrayins'kyy art-rynok: problemy i rishennya [Contemporary Ukrainian art market: problems and solutions]. In *Mahisterium. Kul'turolohiya [Magisterium. Culturology]*: Vol. 59 (pp. 57-61). Retrieved from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6910/Pavlichenko_Suchasnyi_ukrainskyi_art_rynok.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
6. Momot, T. V., & Momot, D. T. (2018). Infrastruktura rynku art-industriyi: analiz suchasnoyi struktury ta funktsiy [Art industry market infrastructure: analysis of modern structure and functions]. *Suchasnyy stan naukovykh doslidzhen' ta tekhnolohiy v promyslovosti – The current state of research and technology in industry*, 2(4), 34-44. [in Ukrainian].
7. Melnyk, Yu. V. (2018). Transformatsiya svitovoho rynku tvoriv mystetstva v umovakh chetvertoyi promyslovoyi revolyutsiyi [Transformation of the world market of works of art in the conditions of the fourth industrial revolution]. *Ekonomika i suspil'stvo – Economy and society*, 18, 49-56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-8> [in Ukrainian].
8. Rusakov, S. S. (2019). Fenomen art-rynku yak problema suchasnoyi kul'turolohiyi [The phenomenon of the art market as a problem of modern culturology]. In *Kul'turolohichna dumka [Cultural thought]*: Vol. 16 (pp. 175-183). [in Ukrainian].

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

9. Suminova, T. N. (2017). Tvorcheskkiye industrii kak variant organizatsii kommunikativnogo informatsionnogo prostranstva sfery iskusstva [Creative industries as an option for organizing a communicative information space in the field of art]. *Vestnik Akademii russkogo baleta im. A. Ya. Vaganovoy – Bulletin of the Academy of Russian Ballet named after A. Ya. Vaganova*, 5(52), 95-103. [in Russian].
10. Sukharev, A. N. (2013). Art-rynok: dinamika i sovremennoye sostoyaniye [Art market: dynamics and current state]. *Finansy i kredit – Finance and Credit*, 45(573), 19-24. [in Russian].
11. The U. S. Arts and Cultural Production Satellite Account (1998-2016): A National Summary (2019). *National Endowment for the Arts*: Website. Retrieved from https://www.arts.gov/sites/default/files/BEA2019_Final_National_Summary_Report.pdf
12. Iskustvo i dlunnyy dollar. Skol'ko Gollivudov v VVP SShA [Art and a long dollar. How many Hollywoods are in US GDP] (2019, Jul 15). *Economics*: Website. Retrieved from <http://economica.com.ua/article/77741564.html> [in Russian].
13. The Art Market 2020 (2020). *Art Basel & UBS*. Retrieved from https://d2u3kfw92fzu7.cloudfront.net/The_Art_Market_2020-1.pdf
14. Belkevich, D. (2019). Poteri uchastnikov art-rynka. Otchety Art Handler/Art Basel & UBS [Losses of art market participants. Reports of Art Handler/Art Basel & UBS]. *ARTinvestment.RU*: Website. Retrieved from https://artinvestment.ru/invest/analytics/20191028_interviu_list_part2_october_2019.html [in Russian].
15. Kovalova, Yu. (2020, Mar 12). V Ukrayini nemaye art-rynku [There is no art market in Ukraine]. *NV*: Website. Retrieved from <https://nv.ua/ukr/biz/experts/v-ukrajini-nemaye-rinku-mistectva-chomu-ce-nebezpechno-i-shcho-z-cim-robiti-50075309.html> [in Ukrainian].
16. TOP 10 muzeyiv suchasnoho mystetstva Ukrainy [TOP 10 museums of contemporary art of Ukraine] (2020). *Zruchno.Travel*: Website. Retrieved from <https://zruchno.travel/News/New/4926?lang=ua> [in Ukrainian].
17. Kohutyak, Yu. (2018, Feb 21). Zbyrayuchy tvory suchasnoho mystetstva, kolektsioner dopomahaye khudozhnyku lyshytysya u profesiyi [By collecting works of contemporary art, the collector helps the artist stay in the profession]. *NV*: Website. Retrieved from <https://nv.ua/ukr/style/blogs/chomu-var-to-kupuvati-suchasne-mistectvo-bloh-kolektsionera-2453221.html> [in Ukrainian].
18. Butsykina, Ye. (2019, Jul 2). Tsina mystetstva: yak molodomu khudozhnyku zarobity na vlasnykh tvorakh. Yakym chynom pratsuyeye ukrayins'kyy ta svitovyy rynek mystetstva [The price of art: how a young artist can make money on his own works. How the Ukrainian and world art market works]. *Mind*: Website. Retrieved from <https://mind.ua/openmind/20199188-cinamistectva-yak-molodomu-hudozhniku-zarobiti-na-vlasnih-tvorah> [in Ukrainian].
19. Denys Belkevych: «Do kar'vernoyi kryzy khudozhnyka mozhut' pryzvesty navit' neznachni detali» [Denis Belkevich: «Even minor details can lead to a career crisis of an artist»] (2020, Apr 14). *In-Art*: Website. Retrieved from <http://be-inart.com/post/view/1328> [in Ukrainian].

Надійшло 10.04.2020 р.

Scientific-practical journal "REGIONAL ECONOMY"

Scientific-practical journal "Regional economy" is a specialized scientific-practical publication, which highlights such theoretical and applied issues: the formation and implementation of state regional policy in Ukraine, the problems of socio-economic life of the regions, territorial development, environmental management and ecological security, social policy, cross-border cooperation, rural development, investment and innovation policy, Finance and banking.

Journal "Regional economy" is included in the List of scientific professional publications of Ukraine in the field of economic sciences (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated by 7.10.2015 №1021).

The journal is included in the international scientometric database Index Copernicus, Poland - with 2012.

The journal's website: www.re.gov.ua